

A Három Város hagyományos gazdálkodása című fejezet ugyancsak rendszerszerűen felépített módon tárja elénk a mezővárosok életét. Először magát a településrendszert, az üzemszervezetet ismerhetjük meg, majd a mindezen alapuló, és a gazdálkodás háttéréként funkcionáló mezővárosi építészeti leírását adja. A gazdálkodás fejezetben az állattartás és a földművelés történeti fejlődését olvashatjuk, ugyancsak bőségesen felvonalított levéltári forrásokkal szemlélítve. A mezővárosok jellegét alapvetően meghatározó kézműipar jelen esetben sem csak a helyi társadalom szükségleteit elégítette ki, hanem fontos szerepet játszott a közeli-távoli vidék kapcsolatrendszerében is. A mezővárosi lét további meghatározó elemét, a kereskedelmet ugyancsak életszerűen, a levéltári források gazdag felvezetésével tárja az olvasó elé.

A Három Város szellemi műveltsége fejezet bevezetőjében a szerző arról szól, hogy a mezővárosi hatalom megtestesítője az úri, a cívis, a vagyonos paraszti társadalom volt, akik elől jártak a művelődésben, amely vallási keretek között valósulhatott meg. „Magukéva téve a Biblia tanításait, nemcsak mértéktartóan éltek, hanem életbölcseességükkel példát mutattak másoknak is, s ily módon az egész mezővárosi közösségre hatottak. A 18. századtól mind többen magasabb iskolában képezték magukat.” A XIX. század második felétől azonban a polgáriusult gondolkodás, a megváltozott értékrend következtében a városi társadalom többségét a racionalitás, a magasabb értékek iránti fogékonyság jellemezte. Ez a népi hiedelemvilág elhalványulását vonta maga után, a népszokások azonban továbbra is megőrződtek körükben.

A mezővárosi népviselet történeti alakulását a XVII. századtól kezdődően levéltári forrás- és archív fotóanyag segítségével követi nyomon a szerző, a helyi szabó-, szűcs- és vargamesterek munkájának bemutatásával. A népi erkölcs és viselkedés, a népi hiedelemvilág és a népszokások világába is bepillantást kaphat az olvasó, ugyancsak a XVI–XVII. századtól rendelkezésre álló levéltári források bemutatásával, a mindennapi életet felidéző életképek megjelenítésével. Megismerhetjük az egyházi év rendjéhez kötődő kalendárium és az emberi élet fordulói (születés, házasság, halál) szerint sorra vett népszokásokat. A mezővárosi folklórról szóló ismeretek köre a jeles alkalmak népszokásainak, a felnőttek és a gyermekek szórakozási alkalmainak, valamint a népköltészet gyöngyszemeinek a felidézésével válik teljessé.

Novák László Ferenc *A Három Város néprajza* című monográfiája értékes olvasmány a szakma művelőinek és az érdeklődő nagyközönség számára egyaránt.

Bereznai Zsuzsanna

Horsa István és Hanusz Zoltán (szerk.):

Annus néni daloskönyve.

Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai

Az erdélyi Mezőség egyike a magyar népi kultúra emblemikus tájegységeinek. S egyike a viszonylag későn felfedezettnek is, hiszen valójában alig félszáz éve a népzene- és népmesekutatók jóvoltából, valamint a táncházmogalom elindulása által került be a köztudatba, hogy aztán alig egy évtized leforgása alatt rendkívüli ismertségre teygen szert. Igaz, e vidék voltaképpen ismertsége sokáig mindössze Székre, erre az archaikus kultúráját, rítusait, szokásrendjét a maga organikus voltában az ezredfordulói megőrző nyelvi, etnográfiai szí-

getre korlátozódott, s mellette alig néhány mezősegi település neve csengett még többé-kevésbé ismerősen a trianoni határokon innen. Éppenséggel azok, ahol Kallós Zoltán népzénet, népdalt, balladákat gyűjtött, netán még a Bethlenhez közeli Magyardéce cseresznyéje vagy mesemondói okán.

E Kallós által bejárt nyugat-mezősegi falvak egyike a Szamosújvárhoz közeli Ördögösfüzes, amely parasztmuzsikusairól, táncsoportjáról, énekes asszonyairól ugyan szintén ismert volt tánczás körökben, azonban ez az ismertség a legutóbbi évekig e község népi kultúrája esetében is csak a felszínt érintette. Részint a sorsszerű véletlenek, javarészt azonban a tudatos gyűjtői kiszállások által az utóbbi évtizedben e lokális kultúra mélységei is végre láthatóvá váltak. Megőrkítésre került hangszeres népzéne az *Utolsó óra* program keretében, a községben tájház létesült, tudományos publikációk sora által vált hozzáférhetővé mese- és mondavilága, a fentiekől korántsem függetlenül ismerette, sőt, *A Népművészet Mestere* cím által elismerté vált több olyan Ördögösfüzesen élő hagyományörző, mint a táncos Réti János, a furulyás-mesemondó Kisláposi András, nem utolsósorban pedig az a Hideg Anna, aki táji és folklórtörténeti értelemben is páriát ritkító tehetség, hiszen táncosként, népi énekesként és mesemondóként egyaránt csak is a legnagyobbakkal egy sorban említhető.

A 2000-es évek közepén történt mesemondói „felfedezésig” Hideg Annát is javarészt úgy tartották számon a mezősegi népi kultúra szerelmesei, mint egyikét Kallós Zoltán legkiválóbb mezősegi énekesének, aki énektudása mellett átlagon felüli előadói készséggel is bír. Am az általa birtokolt, megőrzött tudás mélységeibe sokáig senki sem látott bele igazán, és bizonyára magában e jeles hagyományörzőben sem tudatosult, hogy valójában mi mindent tud. E sorok írójának személyes folklórgyűjtői tapasztalata és emlékei szerint ezen értékek számbavétele az általa ismert mesekincs megőrkítésével függ össze, amikor maga is rádöbbsent arra, hogy a meserepertoárja valóban nagyszabású, ritka, sőt, páriát ritkítja, és amikor tudatosult benne az is, hogy ugyanez érvényes hagyományörzői énje másik felére, az általa ismert énekek sokaságára is. Ez utóbbi – akkor még pontosan megbecsülhetetlen – népi énekesi repertoár rögzítésének, megőrkítésének az igénye a meseanyag „leletmentése” óta napirenden volt, tudomásunk szerint Karácsony Molnár Erika is hosszú időn át készült rá, konkrét lépés azonban nem történt ez ügyben... Mígnem aztán sorsszerű fordulatot vettek az események, és alig két év leforgása alatt néhány népzénesz lelkesedésének, elhivatottságának és egy e célra verbuválódott kollektíva áldozatos munkájának eredményeképpen megszületett a magyar néprajz történetének egyik legalaposabb egyéniségmonográfiája.

Az *Annus néni daloskönyve* című vaskos, tetszetős küllemű, DVD-melléklettel ellátott kiadvány felöleli Hideg Anna énekrepertoárjának teljes spektrumát. Teljes körűnek mondható, hiszen mind mennyiségi tekintetben, mind pedig zenetörténeti, műfaji értelemben az. A kötet függelékeként számba vett és a DVD-n hallható 581 énekesi darab között régi és új stílusú dalok, balladák, kántáló énekek, egyházi népének, szembetűnően nagy számban katonadalok, továbbá magyar nóták, népies műdalok, román dalok etc. egyaránt megtalálhatók, érzékeltetve, sőt, a kötet bevezetőjében a szerkesztők által ki is hangsúlyozva azt, hogy a Hideg Anna által megőrzött énekek valójában egy egymással szervesen összefüggő, kompakt népi tudás részei, ami igazából csak a maga

egységében szemlélve ismerhető meg hitelesen. Mint ahogy tette azt bő hét évtizeddel korábban Vargyas Lajos a tornai Aj falu zenei élete kapcsán, igaz, ő még nem egyéniségnomográfia formájában.

A Horsa István és Hanusz Zoltán népzeneészek szerkesztésében (és az ő gyűjtésük jóvoltából) létrejött impozáns kötet azonban több, mint egy teljesség igényével rögzített és alapos munkával sajtó alá rendezett értékár (bár a kötet maradandóságához már ennyi is éppen elég lenne), hanem egyben példaadó kiadvány is – nagy kérdés persze, hogy 2016-ban vannak-e még a Kárpát-medencében olyan népi énekesek, akikkel egy ilyen kulturális/tudományos vállalkozás megismételhető lenne? Ugyanakkor pedig e kötet annyiban eltér a sok más rokon népzenei tárgyú kiadványtól, hogy esetenként tud és mer akár szubjektív is lenni. Mint például a kötetet felkonferáló néprajzi esszé, amelyben az „adatközlő”-vel való találkozásokról, a gyűjtések során fokozatosan fel-táruuló zenei univerzumra történő katartikus erejű rácsodálkozásról, s megannyi más személyes élményről esik szó.

A szerkesztők szerencsés döntése volt, hogy e „daloskönyv” Hideg Anna önéletírását is magában foglalja, amelyben a mezőszégi parasztasszony gyerekkoráról, házasságának különös történetéről, énekes és mesemondó „mestereiről”, szülőfaluja hagyományos, letűnt világról éppúgy szó esik, mint hagyományörző „karrierje” főbb állomásairól, sikereiről, tudatos hagyományörzővé válásáról. A Hanusz Zsuzsanna által szerkesztett, tájszavak jegyzékével ellátott paraszti önéletírás eredetije szintén ott található a mellékletként közreadott DVD-n. Folklor-történeti szempontból talán e helyen is érdemes megemlíteni, hogy a személyes életút papírra vetésének az igénye Hideg Annában 2007 őszén fogalmazódott meg, amikor a Mentor Kiadó gondozásában megjelent ördögösfüzesi mesekötet, valamint a magyarvistai András Erzsébet önéletírása kapcsán több erdélyi könyvbe-mutatón is részt vettünk közösen, és a személyes beszélgetések, valamint a pozitív olvasói visszajelzések kellőképpen kedvcsinálóknak bizonyultak ahhoz, hogy ebben a műfajban is kipróbálja magát, hogy személyes/lokális emlékeit – akárcsak kalotaszegi társa – maga is papírra vesse.

Az itt ismertetett kötet azonban alapvetően és túlnyomórészt mégiscsak egy népi énekes egyéniségmonográfia, dalainak gyűjteménye, s ennek megfelelően a könyv zömét is az énekek teszik ki. Terjedelmi korlátokból – értelemszerűen – a Hideg Anna által mikrofonba énekelt összes dal nem kerülhetett be a kötetbe, s a lejegyzők (Csernók Klára, Pásku Veronika, Konkoly Csenge) munkájának eredményeképpen közel kétszáz ördögösfüzesi dal került kántálva, szöveggel együtt is megőrkítésre. Személy szerint örültünk volna annak, ha a Hideg Anna-repertoár egyik legfajszínűsabb részét képező archaikus kántáló énekek is olvashatóak lettek volna e fejezetben – természetesen a függelékben és a DVD-mellékletben azok is hiánytalanul ott találhatóak. A kötet szerves részét képezi a már többször említett függelék is, amely a gyűjtők és Erdélyi-Molnár Klára munkája, és amely a DVD-n szereplő összes ének regisztere, az egyes darabok műfaji klasszifikációjával, tipológiájával, a dalokhoz fűzött énekesi kommentárokkal, a gyűjtés és az énekek biográfiájával egyetemben.

Olyan kiadványt vehet tehát kézbe a tisztelt olvasó, amely minden szakmai igénynek és kíváncsornak megfelel. Lebilincselő népszerűsítő olvasható, népzenei hangzóanyag és könyv, valamint tudományos monográ-

fia egyszerre. Közreadásáért csakis hálával és elismeréssel tartozunk a kiadvány készítőinek, nem utolsósorban pedig e kiadvány voltaképpeni hőseinek, annak a Hideg Annának, aki e kötet által immár végérvényesen egyike a magyar folklortörténet legjelentősebb népi egyéniségeinek. Csak remélhető, hogy hamarosan narratív tudásának összessége is olvasható lesz egy hasonló, összegző, gyűjteményes kötetben.

(Őseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, Komárom, 2015. 337 p. + DVD)

Magyar Zoltán

Az Isteni Szeretet Leányai Kongregáció budapesti intézetei (1871–2015)

A kötet 2015-ben jelent meg Biró Aurél történész, Budapest Főváros Levéltára munkatársa tollából, amely a szerzetesnővérek adtak ki. A könyv megjelenését a Budapest Főváros IX. ker. Ferencváros Önkormányzata, a Budapest Főváros XII. ker. Hegyvidék Önkormányzata, a Barankovics Alapítvány, illetve magánszemélyek támogatták. A kötet szerzője ezzel a munkával kívánt hozzájárulni a szerzetesrend alapítójá, Lechner Franciska boldoggá avatásához.

A bécsi székhelyű Isteni Szeretet Leányai Társulatot Lechner M. Franciska alapította Szent Ágoston regulája szerint Magyarországra 1870 decemberében jöttek gr. Andrássy Gyuláné és gr. Apponyi Györgyné kérésére. Franciska alapító anyja 1871. január 28-án házat vett a IX. kerület Soroksári (később Ráday utca 36.) utcában. 1871. július 2-án készen állt a ház és a kápolna, a társulat kegyes adományokból tartotta fenn magát. Kezdetben ebben az épületben történt a leányok nevelése is. A Mária Intézet ekkor Erzsébet királyné, majd később Mária Valéria főhercegnő legmagasabb pártfogása alatt állt. Az intézet árva és szegény leányokat nevelt és fogadott be. Szolgálat nélküli szegény cselédeknek menedéket és ingyen ellátást nyújtott. Az intézet számukra négyeszeri egészséges ételt adott, tiszta és rendes ágyat, barátságos és szeretetteljes bánásmódban részesültek. A szolgálatra képtelen cselédeknek az öreg napjaikra is biztosították az elhelyezést. Cserébe a leányoknak be kellett tartani a házirendet. Csak tanköteles korú leányokat vettek fel. A cselédeknek honleveget és cselédkönyvet kellett felmutatniuk, valamint egészségesnek és erkölcsös magaviseletűnek kellett lenniük. 1872. szeptember 5-én utasítás született a női kézimunka-iskola felállításáról.

1872. szeptember 8-tól minden vasárnap és ünnepnap, délután 3 és 6 óra között szegény szolgálók a hit- és erkölcsstanra, olvasásra, írásra, számolásra, valamint minden női kézimunkára, úgymint kötésre, varrásra, ruhakészítésre, szabásrajzra, hajfonásra, fehérúruha-kijavításra ingyen oktatták a leányokat. A szerzetesnők tevékenységét kettős feladatvállalás jellemezte: szociális-karitatív és oktató-nevelő munka. Ekkor még az intézetben csak 4 nővér lakott. 1873-ban nyílt meg a leányinternátus, majd 1874-ben négyosztályos magán elemi iskola. 1878-ban hatosztályos elemi iskolájuk volt, amely 1880. augusztus 12-én nyilvánossági jogot kapott. Mivel az épület szűknek bizonyult, Lechner M. Franciska alapító anyja 1886-ban megvette a ház háta mögötti, Knézych utcai házat is, majd jobbról és balról egy-egy szárnyal kötötte össze a két épületet (Mária és Margit Intézet). Mivel azonban ez az épület is kicsinek tűnt, azt elbontották, hogy a helyén egy kétemeletes házat emeljenek. 1889-ben a zárdá udvari részével határos Knézych utcai telke-